

ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ

UDC 821.113.4+821.113.6+821.113.5

Marianne Stidsen

Københavns Universitet

FRA POLITIK TIL EKSISTENS: TENDENSER I DEN NYESTE DANSK-NORDISKE LITTERATUR

For citater: Marianne Stidsen. Fra politik til eksistens: tendenser i den nyeste Dansk-Nordiske litteratur. *Scandinavian Philology*, 2018, t.16, ud.1, ss.74–92. <https://doi.org/10.21638/11701/spbu21.2018.106>

Dansk og skandinavisk litteratur har gennem de sidste to årtier været optaget af en bred vifte af sociale og politiske temaer. I øjeblikket synes der imidlertid at finde et vagtskifte sted. Under påvirkning af andre samtidige nordiske forfattere er en række danske forfattere begyndt at udvise en voksende interesse for forskellige eksistentielle emner, der ofte er ladt ude af syne eller endog foragtet af deres politisk motiverede kollegaer. I denne artikel vil jeg kaste lys over disse nye tendenser ved at berøre en række samtidige dansk-nordiske forfatterskaber, nemlig Karl Ove Knausgård, Sara Stridsbergs, Christina Hagens, Signe Gjessings, Christina Hesselholdts, Peter Adolphsens, Jesper Wung Sung og Niels Franks. Desuden vil jeg sammenligne disse forfatterskaber med den såkaldte *eksistentielle vending* i dansk litteraturhistorie, hvor en gruppe yngre digtere, først og fremmest Søren Ulrik Thomsen, i 1980'erne opponerede mod tidens dominerende marxistiske litteraturoppfattelse. Endelig skal jeg sætte hele diskussionen ind i en bredere filosofisk kontekst, som peger på, at den eksistentielle litteratur i dag ikke er så verdensfjern og eskapistisk, som man måske kunne fristes til at tro. Tværtimod kan den siges at videreføre traditionen fra filosoffer som Immanuel Kant og Søren Kierkegaard, der udmøntede en frugtbar forståelse af moderniteten og understregede vigtigheden af begreber som subjektivitet og autonomi. I forlængelse heraf kan det nye eksistentielle vagtskifte siges at restituere Isaiah Berlins berømte begreb om *negativ frihed*, som megen samtidslitteratur og litterær kritik indtil nu har miskendt.

Nøgleord: Nyeksistentialisme, samtidig dansk-nordisk litteratur, modernitet, subjektivitet, autonomi, negativ og positiv frihed.

Der er en påfaldende diskrepans mellem de udsagn, vi fra forskellige sider får om verdens tilstand i dag. Fra visse sider forlyder det, at vi står midt i en gigantisk kulturkrise — eller endog over for et snarligt total-sammenbrud.¹ Det handler ikke kun om sådan noget som klimakrise og flygtningekrise — de to vel nok mest omtalte kriser p.t. Det handler ligeledes om sådan noget som MeToo-bevægelsen, der synes på vej til at sprænge rammerne for, hvad et moderne, demokratisk retssamfund kan bære, når mennesker stigmatiseres og mister deres job, uden at de formelt set er dømt for noget lovbrud.

Fra andre kanter forlyder det, at 'det går bedre end nogensinde' — med overskriften på en artikel i den danske avis *Weekendavisen* af journalisten Flemming Rose, som med afsæt i en ny bog af den amerikanske evolutionspsykolog og kognitionsforsker Steven Pinker bl.a. skriver, at "vi følger alt for godt med i nyhedsmedierne. Ifølge Pinker fungerer det meste journalistik og de fleste nyhedsmedier nemlig som en systematisk vildledning af de folk, der tror, at de bliver klogere på verden ved at følge med i medierne." [Rose, 2018, s. 1] Vi bliver ikke klogere, vi bliver bare mere og mere angste og krisefikserede, kunne man også sige. Og glemmer at se på alt det, der faktisk *fungerer*.

Denne artikel skal ikke handle om, hvorvidt optimisterne eller pessimisterne har ret. Der findes uden tvivl noget rigtigt i begge synspunkter. For de to fløje taler ud fra forskellige niveauer. Optimisterne taler ud fra et nøgternt-sagligt, objektivt perspektiv, hvad vi måske godt ind imellem kan have brug for i vores følelsesladede fiktions- og fake newstider.² Pessimisterne, derimod, taler ud fra et umiddelbart-intuitivt, subjektivt perspektiv, som er nok så væsentligt at have med. For det subjektive, oprigtige, som man også kan kalde det, oplevelsesperspektiv står i relation til idealet i absolut forstand. Og det har vi tillige brug for at holde i hævd. Dog, sådan ville den tyske filosof Immanuel Kant i hvert fald sige, mere som en regulativ idé end som noget, der skal installeres i samfundet her og nu — en af de måske farligste implikationer, der kan ligge i krisetænkningen og dens forestilling om brat forvandling af tin-

---

¹ Jævnfør det seminar på Testrup Højskole d. 12. til d. 18. januar 2018, hvor dette paper oprindeligt blev holdt som foredrag. Overskriften på seminaret lød slet og ret 'KRISSETIDER'.

² Som ikke mindst de sociale medier har været med til at skabe. Jævnfør fx et forskningsprojekt som Center for Information og Boblestudier på Københavns Universitet, ledet af den danske filosof Vincent F. Hendricks.

genes tilstand. Fordi vejen til vold og overgreb mod den enkelte da ofte ikke er særlig lang.

Nærværende artikel skal handle om litteraturen. Nærmere bestemt skal den handle om, hvor den dansk-nordiske samtidslitteratur står i alt dette. I et par indlæg i den danske dagspresse i det forgangne år har jeg forsøgt at argumentere for, at den nordiske — og ikke mindst den danske — samtidslitteratur reagerer ved at trække sig indad mod det eksistentielle og mod det æstetiske. Men hvad vil dette da sige? Og hvad betyder det for litteraturens forhold til det politiske og til fællesskabet? Samt ikke mindst: Hvad er den litteraturhistoriske baggrund for det litterære 'vagtstifte', vi ser netop nu? De spørgsmål skal jeg forsøge at besvare i det efterfølgende.

EKSISTENSEN SOM TEMA I LITTERATUREN FØR OG NU

I foråret 2017 underviste jeg et hold danskstuderende på Københavns Universitet på et kursus med overskriften "Den eksistentielle bølge i dansk litteratur fra 1980 til i dag". Kurset handlede om, hvordan det eksistentielle tema har haft storhedstider og nedgangstider i den nyere og nyeste dansk-nordiske litteratur. Og ikke alene det. Faktisk har det, som vi også kom ind på på kurset, haft storhedstider og nedgangstider hele vejen op igennem det 20. århundredes litteraturhistorie.

I 30'erne, hvor det var de eksplicit sociale og politiske temaer, der dominerede, havde den eksistentielle tematik en lavkonjunktur. Det ser vi hos danske forfattere som Hans Kirk og Hans Scherfig. Den første udgiver allerede i 1928 den paradigmatiske socialistiske kollektivroman *Fiskerne*, hvis plot er bygget op omkring et lille jysk fiskersamfunds kamp mod den økonomiske og kulturelle magtelite på egnen. Især den moderne variant af kristendommen bliver underlagt kritik for sin hykleriske attitude over for samfundets svageste. Mens den anden ti år senere udgiver romanen *Den forsvundne Fuldmægtig*, hvor det er småborgerligheden og borgerligheden, der sætte til debat, denne gang i satirens form.

Derpå får eksistentialismen en voldsom højkonjunktur efter 2. Verdenskrig. Det gør den i hele Norden, men frem for alt i Danmark står den stærkt, nemlig hos den såkaldte 'Heretica-bevægelse', der tæller forfatternavne som Thorkild Bjørnvig, Martin A. Hansen og Ole

Wivel.³ Mod slutningen af 1960'erne og op gennem 70'erne svinger pendulet nok engang over mod det sociale og politiske hos forfattere som Dea Trier Mørch og Ebbe Kløvedal Reich. Og så kommer det eksistentielle tema ellers tilbage for fuld kraft i 80'ernes litteratur hos forfattere som Søren Ulrik Thomsen, Michael Strunge, Pia Tafdrup m.fl. Ikke mindst den førstnævnte er med til at sætte det eksistentielle på dagsordenen i digtsamlinger som *City Slang* og *Ukendt under den samme måne* fra henholdsvis 1981 og 1982. I poetikken *Mit lys brænder* fra 1985 formulerer Thomsen en ny kropsbaseret eksistentialisme, der hævdes at kunne danne grundlag for nutidsjegets identitet og autentiske kerne, og som kommer til at få stor betydning for generationen, hvis digtning derfor også går under navnet 'kropsmodernisme'.⁴

Det eksistentielle tema bliver atter forladt i slutningen af 90'erne, og de sidste ca. 20 år har dansk såvel som store dele af den øvrige nordiske litteratur været præget af, hvad den danske litterat Tue Andersen Nexø i sin seneste bog, *Vidnesbyrd fra velfærdsstaten* fra 2016, kalder for en 'social vending'. En vending, kan vi tilføje, som i høj grad har hægtet den utopisk-revolutionære krisetænkning på, og som i den forstand svarer til 1930'ernes og 70'ernes litteratur. Mange af Andersen Nexøs læsninger i bogen handler således om, hvordan forfatterne — fra Pablo Llambías til Asta Olivia Nordenhof — fornemmer velfærdssamfundet som krakelerende og drømmer om, at det bryder helt sammen, så noget fuldkommen nyt og angiveligt meget bedre kan opstå af ruinerne.

Da vi var ved at være ved vejs ende med vores undervisning på eksistentialisme-kurset, udkom imidlertid en bog af en yngre dansk forfatter, nemlig Christina Hagens *Jungle* (kan både udtales på dansk og på engelsk). Denne bog var med til at sagen på spidsen — ja, den pegede ligefrem på, at der måske nu var ved at ske et *nyt* vagtskifte i litteraturen, hvor den eksistentielle tematik kom tilbage efter at have været 'ude i kulden' et par årtier. Hvilket selvfølgelig var med til pludselig at give kurset en ganske besnærende aktualitet. Det fik mig til at skrive et debatindlæg til den danske avis *Politiken*, hvor jeg bemærkede, at der nu atter var 'røre i det litterære bassin'. Denne gang udløst af forfatteren *Christina*

---

³ Netop i forbindelse med en skærpet krisebevidsthed, fremkaldt af Den Kolde Krig. (Det var i øvrigt fremfor alt religionshistorikeren Vilhelm Grønbech, der bidrog til at slå dette greb fast i tiden).

⁴ Igen sammen en krisebevidsthed, som nu gik under navnet 'No future', og som var fremkaldt af Den Kolde Krigs kulmination. (Se også *Hovedsporet* fra 2005).

Hagen, som i forbindelse med lanceringen af bogen 'Jungle'/'Jungle' — i sig selv et temmelig grænseoverskridende værk på flere måder — havde fremkaldt stærke reaktioner ved at komme med diverse provokerende udtalelser i pressen, der bl.a. fik forfatterkollegaen Asta Olivia Nordenhof til at opfordre hende til at bekende politisk kulør. 'Tag parti', lød det fra Nordenhof. [Stidsen, 2017a]

Efterfølgende har, konstaterede jeg videre i mit debatindlæg, flere medier taget bolden op. Som det fremstilles i disse medier, står krigen mellem de venstreorienterede, såkaldt 'politisk korrekte', og de højreorienterede, såkaldt 'politisk ukorrekte', forfattere. En diagnose, det for øvrigt ikke er første gang, samtidslitteraturen bliver udsat for, hverken i Danmark eller i det øvrige Norden. Den har været oppe at vende et par gange om året siden midten af 1990'erne. Min tese var — og er — ikke desto mindre, at denne diagnose er forkert. For mig at se går frontlinjen nemlig, som jeg også skrev i avis-indlægget, et andet sted.

Hvor er det så? Forfatteren og anmelderen Lars Bukdahl påpegede i et interview i *Berlingske Tidende*, at nutidens litteraturdebat netop minder ikke så lidt om den, der foregik ved overgangen mellem 1970'erne og 80'erne. Som eksempel nævner han det berømte tv-program *Bazar* fra 1984, hvor Michael Strunge slog sit navn fast i de små danske stuer ved at kalde den lidt ældre forfatterkollega Lola Baidels digte for 'fiduspoesi'. Bukdahl tilføjer — i tråd med Strunge — at han er "allergisk over for alt, der lugter af den politisk korrekte 1970'er-poesi, som han selv voksede op i skyggen af." Og at det i det hele taget er "en forfærdelig idé, at kunst, som ikke kan aflæses entydigt, men som i stedet bruger sin kraft på at gå nogle mørke steder hen, bliver erklæret problematisk." Det er "enormt begrænsende", som han udtrykker det. [Jacobsen, 2017, s. 5]

Dette er — fortsætter jeg så med at sige i mit eget indlæg — helt rigtigt set. Bortset fra, at Bukdahl i mine øjne overser én væsentlig pointe: At der er tale om *præcis* den samme firkantethed hos de venstre- og de højredrejede. For efter min opfattelse er det, der er på færde, en langt mere dybtgående konflikt mellem en kollektivistisk, særinteresseorienteret og en individualistisk, almenmenneskeligt orienteret digtning. Som en tredje deltager i debatten, litterat og lektor Stefan Kjerkegaard fra Aarhus, også antyder, når han slår fast, at der på den ene side befinder sig nogle forfattere, som "mener, at litteratur skal have frihed til at være dobbeltmoralisk, uigennemskuelig, måske ligefrem grim, racistisk eller hyklerisk, så længe det er god litteratur." Og på den anden side står

”nogle, der mener, at alt alligevel er politisk, og at vi lige så godt kan stå ved det — ikke mindst i digtningen.” [Jacobsen, 2017, s. 4]

Skillelinjen går altså ikke — set fra ovennævnte perspektiv — mellem de venstreorienterede og de højreorienterede, men mellem de politiske og de eksistentielle forfattere — og litterater, kan man tilføje. Det er faktisk dét, konkluderer jeg til slut i mit indlæg, *Christina Hagen* først og fremmest prøver at sige. Hun erklærer netop ikke, at hun er racist og stemmer på det stærkt nationalistiske og højreorienterede Dansk Folkeparti og vil skrive DF-eller Donald Trump-hyldende litteratur. Det, hun siger, er, at hun i sin bog *ikke vil tage stilling* til sådanne politiske spørgsmål, men i stedet vil forsøge at kortlægge det ’menneskelige rod’, som jeg selv har kaldt det i min bog *Rilkes engle*, der handler om eksistentialismen i går, i dag og i morgen. [Stidsen, 2016]

DE NYEKSISTENTIELLE FORFATTERE OG DET NEGATIVE FRIHEDSBEGREB

Så vidt debatindlægget, hvor jeg forsøger at tage pejling af den tilsyneladende nye brydning, der er i gang i nordisk litteratur. Samt give den et navn, nemlig ’nyeksistentialisme’.⁵ Her et år efter, debatten løb af stabelen, hvor jeg har haft lejlighed til at reflektere yderligere over problemstillingen, vil jeg — apropos hvad jeg sagde i starten om pessimisterne og optimisterne — tilføje én ting. Den nyeksistentialistiske litteratur er ikke karakteriseret ved at tænke i krise og drømme om totalt sammenbrud, så noget fuldkommen nyt kan opstå. Den er snarere optaget af at udnytte den frihed, der rent faktisk *er* i vores del af verden.⁶

---

⁵ Jeg bruger i denne artikel eksistentialismebegrebet i en bredere betydning, end der er tradition for inden for filosofien. Her plejer man at skelne mellem eksistensfilosofi, livsfilosofi eller eksistenstænkning som den brede kategori, der har figurer som Søren Kierkegaard, Friedrich Nietzsche og Martin Heidegger i front, mens etiketten ’eksistentialisme’ er forbeholdt den specifikke udgave af eksistensfilosofien, der bliver udformet i Frankrig i 1940’erne og 50’erne af skikkelser som Jean-Paul Sartre, Albert Camus og Simone de Beauvoir. (Se også *Rilkes engle*). En yngre dansk kandidat fra Københavns Universitet har i øvrigt for nylig forsøgt at koble mit begreb ’nyeksistentialisme’ med begrebet ’metamodernisme’, udviklet af hollænderne Timothy Vermeulen og Robin van den Akker, henholdsvis kulturforsker og filosof. [Byrel, 2018] Det forekommer at være et yderst frugtbart perspektiv, som der med fordel kunne arbejdes på en videreudvikling af.

⁶ Jævnfør også direktør for kunstmuseet Louisiana, Poul Erik Tøjners, essay i *Weekendavisen* d. 29. december 2017, som netop er ét stort forsvar for kunstens ret

Det gør den netop ved at gå til kanten, bl.a. i forhold til sådan noget som seksualitet og kropslighed. Man kan sige det med den engelske filosof Isaiah Berlins ord i det berømte foredrag ”Two Concepts of Liberty” fra 1958: De sociale og politiske forfattere, som prægede dansk litteratur fra omkring midten af 90’erne og frem til for nylig, er optaget af det positive frihedsbegreb, som er utopisk-revolutionært, mens de eksistentielle forfattere — herunder de nyeksistentialister, jeg øjner i litteraturen i disse år — er mere optaget af det negative frihedsbegreb, som man også kan kalde for det *pragmatiske* frihedsbegreb. Det vil sige, hvor frihed slet og ret forstås som, at ingen bevidst forhindrer dig i at gøre det, du ønsker at gøre. [Berlin, 2002]⁷

Jeg skal vende tilbage til disse spørgsmål, da jeg finder dem overordentlig vigtige — ja, faktisk mener jeg, de er i centrum for den diskussion, jeg håber, min artikel kan være med til at rejse. Men først noget mere om den eksistentielle vending i nutidslitteraturen og hvilke forfattere, den konkret inkluderer. Et par uger efter mit indlæg i *Politiken* henvendte en anden avis, *Kristeligt Dagblad*, sig og ville lave et interview med mig om emnet. I dette interview forsøgte jeg at uddybe påstanden om et eksistentielt vagtskifte i samtidslitteraturen. På journalistens spørgsmål om, hvilke forfattere man i den forbindelse skulle holde øje med i nordisk regi, svarede jeg uden tøven:

Her er en forfatter som norske Karl Ove Knausgård fuldstændig afgørende. Han er den, der indleder det eksistentielle vagtskifte, som jeg altså spår — eller har en formodning om — er i gang. I min doktorafhandling *Den ny mimesis* påpeger jeg, at selvom autofiktionen — det, at Knausgård skriver om sig selv og sin familie — har fyldt utrolig meget i debatten, er det ikke det mest interessante ved ham. Det er i langt højere grad den måde, hvorpå han går

til at være tvetydig og gå sine egne veje — om det så er langt ind i det menneskelige, eksistentielle rod. ”Frihed er det bedste guld”, lyder karakteristisk nok titlen på essayet.

⁷ Jeg har været stærkt inspireret af den svenske litterat Johan Lundbergs bog *Europas skugga. Om Henry James og frihetens väsen* fra 2017 i min sammenkobling af det negative frihedsbegreb med den nyeksistentielle litteratur — og omvendt: af det positive frihedsbegreb med den sociale og politisk drejede litteratur. Som jeg skrev i et debatindlæg i *Svenska Dagbladet* d. 22. december 2017, mener jeg, at denne bog sætter nogle nye standarder og perspektiver i nordisk litteraturvidenskab, som ellers de senere år har været stærkt rettet mod diskursanalyse og magtkritik. — I øvrigt kan det nok være værd netop i denne sammenhæng at nævne, at Isaiah Berlin jo fik sin store ’åbenbaring’, da han i november 1945 besøgte den russiske digter Anna Akhmatova i hendes lejlighed i Sheremetev Paladset i Sankt Petersborg. Den 12 timer lange samtale, som de to havde sammen natten igennem, hævdes at have været den store nøglebegivenhed i filosofens liv.

på opdagelse i det eksistentielle. Om 100 år tror jeg sagtens, man vil kunne læse hans kæmpeværk *Min Kamp* og læse uden om den private virkelighed, bøgerne henter stof fra — netop fordi Knausgård undersøger noget universelt. [Søgaard, 2017]

Jeg skal ligeledes vende tilbage til Knausgård hen mod slutningen. Men inden da lidt mere om, hvilke konkrete forfattere, der så ellers er tale om i den nyeksistentielle vending. For der er, som jeg noterede i Kristeligt Dagblad-interviewet, også andre spændende nordiske samtidsforfattere ud over Knausgård. Blandt andet en forfatter som den svenske prosaist Sara Stridsberg. Hende vil jeg tillige kalde for nyeksistentia- list af endog temmelig stort format, selv om der selvfølgelig — i min optik i det mindste — ikke er mange, der kan sidestilles med nordmanden.

Hvad vil det så sige, at Stridsberg hører med i den nyeksistentia- listiske gruppering? Det vil i korthed sige, at hun forsøger at folde det menneskelige ud i dets fulde dybde og bredde. I romanen *Beckomberga — ode till min familj*, som jeg personligt finder er en af hendes bedste bøger, søger hun fx at se ind bag sundhedsvæsenets måde at kategori- sere psykisk syge mennesker på, for i stedet at anskue dem som hele individer. Ligesom Knausgårds romanværk har *Beckomberga* afsæt i en privat erfaring med sindssygdom i familien. Men som det var tilfældet hos nordmanden, spiller det ikke nogen afgørende rolle for Stridsbergs projekt. Det er alment genkendelige erfaringer, der skildres. Og det er bl.a. derfor, romanen er så god.

En ung dansk lyriker, som også må nævnes, er Signe Gjessing, der helt tydeligt stikker ud fra sine jævnaldrende, mere politisk orienterede danske og nordiske generationsfæller, eksempelvis Caspar Eric, Asta Olivia Nordenhof og Athena Farrokhzad. Netop fordi hun har en så ty- delig interesse i det eksistentielle. Det fremgår på fornemste vis af et lille mesterværk som *Ud i det u-løse*, hvor et digt slet og ret lyder: ”vi læsser stunder af på tiden knæ / morgenstunder og stjernestunder / vi ikke længere kan bære på / vores skuldre / fordi vi har tabt os” [Gjessing, 2014, s. 7] Strofen viser, hvor få ord, der i virkeligheden skal til i litte- raturen for at udsige en stor eksistentiel — og universel, må vi tilføje — sandhed. At ’oversætte’ det til hverdagsprog eller begrebsprog kan ikke lade sig gøre, uden at man taber det meste. Således spilles der subtilt på alle betydninger af ordet ’tabt’. Både den bogstaveligt-kropslige, at gå ned i vægt, og den eksistentielt-åndelige ’at være fortabt’, fanges ind i slutlinjens smukke sprogs- pil.

Noget tilsvarende er for øvrigt tilfældet hos både Knausgård og Stridsberg, selvom ordstillingen her ikke er markant afvigende fra den normale syntaks.⁸ Det bemærkelsesværdige ligger på den måde ikke i ideerne — sådan som det fx gør i filosofien. For litteraturen er jo som bekendt noget andet end filosofi — selvom den kan være beslægtet med filosofien i sin måde at undersøge de store, almenmenneskelige livsspørgsmål på. Det bemærkelsesværdige ligger i sproget. Man kan endda sige: Hemmeligheden ligger ikke engang i ordene og sproget som sådan. Hemmeligheden ligger derimod, som jeg også formulerede det i en radioudsendelse for nylig, i *stemmen*. Og i særdeleshed ligger hemmeligheden for den eksistentiale litteratur vedkommende i stemmen. Som er den måde, ordene og ideerne og tankerne og erfaringerne får personlig 'krop' og bliver sanselig- eller levendegjorte på.⁸

Når man taler om stemme, kommer man heller ikke udenom at nævne danske Christina Hesselholdt, hvis roman *Vivian* var indstillet til Nordisk Råds litteraturpris i fjor (sammen med landsmanden Kirsten Thorups *Erindring om kærligheden*, der endte med at få tildelt prisen). Hesselholdt er en af de måske mest stemmedyrkende forfattere, vi finder i den nyere nordiske litteratur, og ofte er det den skæve, sære, næsten helt 'udkantsmenneskelige' stemme, vi møder hos hende. Hendes seneste roman bygger på en virkelig person og portrætterer et menneske, nemlig den amerikanske gadefotograf Vivian Meyer, som netop opererer med andre kriterier for, hvornår man er en 'rigtig person.' Hun går rundt og fotograferer mennesker i gaden, hun selv synes er fantastiske, og prøver samtidig at finde energien *inde* i sig selv i stedet for hele tiden at skulle bekræftes udefra. Det er måske også en moralsk kommentar til nutiden, hvor vi godt kan føle, vi næsten ikke er til, hvis ikke vi konstant ses og bekræftes udefra af andre, af kollektivet. En oplagt eksistentiale pointe.

Derudover er der naturligvis Christina Hagen, som satte hele diskussionen i gang med sin bog, som i høj grad handler om den indre jungle og alt det i os, der ikke er pænt og systematisk bygget op. Det er i øvrigt en bog, som også i sin form er meget rodet, i og med den består af et sammensurium af forfatterens egne og andres tekster samt af stærke, til tider direkte pornografiske, fotografier. På den måde svarer formen til indholdet.

---

⁸ Sendt første gang d. 27. december 2017 i Skønlitteratur på P1.

ANDRE NORDISKE NYEKSISTENTIALISTER

Det var den lille håndfuld forfattere, jeg nævnte i interviewet i *Kristeligt Dagblad* som eksempler på en mulig ny eksistentialisme i litteraturen i Norden og i særdeleshed i Danmark. Siden debatten rasede sidste forår, synes jeg ikke desto mindre at være stødt på flere samtidsforfattere, som jeg godt vil vove at rubricere som 'eksistentielle' eller 'nyeksistentielle'. Især tre danske forfattere, mener jeg er oplagte at inkludere under denne etikette: Ida Jessen, Jesper Wung Sung og Peter Adolphsen.

Den første har, hvilket hendes mange trofaste læsere vil bekræfte, holdt den eksistentielle tematik varm igennem mange år, også da en stor del af den resterende samtidslitteratur blev politisk vakt.⁹ De to sidstnævnte præsenterede jeg i den førømtalte radioudsendelse, der blev udsendt i Danmarks Radio mellem jul og nytår under apropos-overskriften 'Stemme og status'. For dem vil jeg også gerne regne med til holdet, ikke mindst i kraft af deres seneste værker: *En anden gren* og *Rynkekneppesygen* fra 2017. Begge forfattere har det, jeg med den svenske litterat Horace Engdahl kalder for 'stemme', dvs. en unik tone, et unikt anslag, som er det, vi oftest kan genkende den eksistentielle litteratur på rent æstetisk.¹⁰

Adolphsens bog handler kort fortalt om et mikroskopisk rumvæsen, der en dag lander på maven af en ung kvinde, som ligger og slikker sol på en strand ved København. Og så udvikler det sig ellers herfra. Kvinden bliver ramt af den såkaldte Mite Induced Wrinkle Disease, også kaldet. 'rynkekneppesyge', der gør ofrene eksponentielt mere rynkede og seksuelt opstemte, og som efterhånden breder sig som en epidemi i hele samfundet. Det er dog ikke historien som sådan, men derimod netop fortællestemmen, der trækker læseren med ind i bogens univers og gør, at den besynderlige historie ikke bliver hængende i det søgte og konstruerede, men bliver menneskeligt vedkommende. Man fatter slet og ret *interesse* for disse figurer og deres aparte skæbne. Endnu et eksistentielt træk er, at bogen — trods det, at der tydeligvis er tale om en allegori — bliver ved med at stå og vibrere i det uafgjorte. Er den

---

⁹ Det kommer fx til udtryk i hendes roman *En ny tid* fra 2015, men også i andre af forfatterens romaner — herunder den mageløse *Doktor Bagges anagrammer* fra 2017.

¹⁰ Her kan man blot tænke på den eksistentialistiske roman par excellence, Fjodor M. Dostojevskijs *Kældermandnesket* fra 1864, som Horace Engdahl da også citerer fra i første kapitel af sin bog, *Beröringens ABC* fra 1994.

eksorbitante seksuelle lyst noget godt eller skidt? Det forholder bogen sig fuldkommen åbent og ambivalent til. Der tages i dén grad *ikke* parti.

Noget tilsvarende er tilfældet i Wung Sung's roman, der genremæssigt befinder sig et ganske andet sted. Er *Rynkekneppesygen* en såkaldt 'smal' modernistisk roman, lægger *En anden gren* sig således snarere tæt op ad den brede, fortællende romantradition fra det 19. århundrede. Romanen, der netop er blevet tildelt De Gyldne Laurbær, bygger på Jesper Wung Sung's egen, private familiehistorie. Oldefaren, der havde kinesisk oprindelse, kom til Danmark i begyndelsen af 1900-tallet for at blive studeret og udstillet som et eksotisk dyr i forlystelseshaven Tivoli i hjertet af København. Han forbliver dog ikke i den 'fremmedes' rolle. Han ender med at gifte sig med en dansk kvinde, og kommer dermed til at grundlægge den slægt, forfatteren selv tilhører. Ligesom i Adolphsens tilfælde er det imidlertid fortællerstemmen, der for alvor gør bogen interessant. Der er tale om en fortæller i den alvidende, fabulerende tradition. Men når stemmen ikke på noget tidspunkt bliver anstrengende, hvad den slags alvidende fortællerstemmer ellers ofte godt kan, skyldes det, at den konstant befinder sig *på niveau* med figurerne og lader os mærke deres indre. I starten af bogen fortælles der fx om, hvordan San, oldefaren, ved ankomsten til Københavns havn, knækker sig ud over rælingen på skibet, og hvordan der bagefter "følger det falske øjeblik, hvor han føler, at han har fået det bedre." [Wung Sung, 2017, s. 11] Altså en registrering af, hvordan det faktisk *føles*, når man har kastet op. Der er lige præcis tale om et 'falsk øjeblik' af lettelse.

Det sidste eksempel, jeg vil nævne, er Niels Frank, der så sent som i 2018 er udkommet med en efter min opfattelse decideret ekvilibristisk bog — en bog, der samtidig er med til at sandsynliggøre tesen om et vagtskifte i dansk og nordisk samtidslitteratur fra det sociale og politiske mod det eksistentielle og æstetiske. *Vulkaner på månen*, som titlen på bogen lyder, må nærmest karakteriseres som allegoriske hieroglyffer, hvor noget så ekstravagant som *fantasi* kommer til ære og værdighed igen i en tid, hvor fiktionsgenren ellers har været under tæt beskyldning til fordel for den mere socialt og politiske indstillede litteratur.

I den netop udkomne bog, med genrebetegnelsen 'historier', vender Niels Frank imidlertid tilbage til fiktionen på en måde, der kun kan kaldes sublim. I de små, særegne fortællinger, bogen består af, får vi opridset byens historie fra stenalder til nu; vi får indblik i den fortabelsens ekstase, som byen kan give anledning til, når man bevæger sig ud i den

uden overordnet mål og med (som i historien om en sultan på afveje); vi kommer ind i hovedet på den særeste lille pige Frida, der en dag synker ned i et hul, hvor hun møder Fridalil. De leger og pjatter, og pludselig viser det sig, at det er en maler, der har malet dem. Historien ender med, at de så at sige eksploderer, så der kommer blod ud over det hele. Men i samme øjeblik vågner Frida op i sin seng og ser, at det hele 'bare' var en drøm. Dog ikke mere, end at hun erkender, at den grimme dreng med den store pensel, som hun og Fridalil mødte dernede i hullet, måske nok var verdens grimme dreng; han er ikke desto mindre drengen i hendes liv.

Der er, som man kan høre, spor efter det groteske, efter tysk romantik, efter H. C. Andersen, efter Karen Blixen, efter Jorge Luis Borges — ja, selv efter Søren Kierkegaard og Villy Sørensen sågar! Men der er først og fremmest spor efter Niels Frank og det han altid har stået for som forfatter, på tværs af alle bølger, nemlig en såvel æstetisk og intellektuel nysgerrighed og udsøgted, som gør, at hans værker nogle gange kan tage lidt tid at komme ind i. Til gengæld er de så også i stand til at modstå den tidens tand, en del andre værker fortæres af. Med *Vulkaner på månen* slår Frank i hvert fald, lyder mit eget skudsmål, sit navn eftertrykkeligt fast som en af de kunstnerisk set mest slidstærke nordiske digtere i nyere og nyeste tid.

DEN EKSISTENTIELLE LITTERATUR OG DET POLITISKE

Alle de forfattere, jeg her har nævnt, og som jeg altså kalder for 'ny-eksistentialister', synes at være enige om én ting: Det, litteraturen særligt kan som medie, er at dykke dybt ned i det eksistentielle. Som jeg lovede tidligere, ville jeg vende tilbage til Knausgård. Og det gør jeg nu. Thi ingen har efter min opfattelse bedre formuleret denne indsigt end han. Formuleringen falder i sjette og sidste bind af *Min kamp* og lyder sådan her:

[N]etopp gjennom å være så tett forbundet til ett bestemt individ, vedrører den beste litteraturens stemme ikke bare kollektiver, som et eksempel på en jeg-mulighet alle jeg konsumerer, men også faktisk den ene, altså det faktiske mennesket på det faktiske stedet i den faktiske tiden, og den identitet bærer i sig selv på en innsikt, som ikke finnes noe annet sted. Derfor er litteraturen umistelig. For uansett hvor fylte vi er av hverandre, uansett hvor kollektivistiske våre jeg er, står de også faktisk alene, erfarer de også faktisk alt alene, og

den erfaringen, som er erfaringen av å være menneske, erfaringen av væren i verden, *kan ikke* uttrykkes generelt innenfor viets horisont, fordi for den erfaringen finnes det ikke noe vi [...]. Det handler ikke om gjenkjenning eller om bekræftelse, men om sannhet [Knausgård, 2011, s. 225–26].

Men hvad da med det sociale og politiske engagement? Bliver dette engagement ikke ofret på indadvendthedens og navlepilleriets og tve-tydighedens og æsteticismens alter, kan man spørge? — Jævnfør også, hvad en anmelder skrev om *Vulkaner på månen*, nemlig, at den var ”fanget i noget retningsløst”. [Routhe-Mogensen, 2018] Anderledes formuleret: Er den nyeksistentielle litteratur ikke helt og aldeles ligeglad med verden omkring sig, sådan som den yngre danske forfatter Peter-Clement Woetmann kraftigt har antydet? [Jacobsen, 2017, s. 4].

Jeg mener nej. I hvert fald ikke nødvendigvis. For løfter vi et øjeblik blikket fra den snævre samtidshorisont og dens — nok så presserende — politiske udfordringer, kan det, viser det sig, have endog særdeles stor politisk betydning at insistere på kunsten som et *andet* rum end politikens. Hermed er vi faktisk tilbage ved min indledende diskussion af Isaiah Berlins to frihedsbegreber, det utopisk-revolutionære, der jo er blevet knyttet sammen med totalitarismen — i dens forskellige afskygninger — og det pragmatiske, der er blevet knyttet sammen med den liberale humanisme og den moderne borgerligt-demokratiske samfundsform. Min påstand vil være, at alene idet den nyeksistentielle litteratur dyrker litteraturens og kunstens ret til at være fri i såvel sin form som sit indhold, rummer den et politisk udsagn, nemlig om det negative, pragmatiske frihedsbegrebs betydning. Ikke som en fremtidig, endnu ikke realiseret utopi, men som noget, der rent faktisk er en reel mulighed for os i det åbne, moderne, demokratiske samfund. Dette kræver en nærmere forklaring.

Det hører, som jeg også skrev i mit indlæg i *Politiken*, med til selve grundlaget for det moderne samfund, at de forskellige samfundsområder er skilt ud fra hinanden og får lov at eksistere i deres egen ret uden at skulle indordnes under hinanden. Politik og videnskab skal ikke underlægges religion; kunst skal ikke underlægges hverken politik, videnskab eller religion osv. Derfor er den eksistentielle kunst heller ikke mere apolitisk og ligeglad med verden end den erklæret politiske, sammenbrudsromantiske, som vi også kunne kalde den stærkt politisk og aktionistisk orienterede litteratur, der har fyldt så meget i det litterære landskab i Norden op gennem 00'erne og 10'erne. Der er blot en *anden*

politisk agenda på spil, som også er optaget af nogle *større* politiske linjer end de dagsaktuelle. Først og fremmest går disse linjer ud på at *bevare* og *videreudvikle* den samfundsform, som blev grundlagt i Europa i oplysningstiden. Hvor staten netop tænkes at skulle udgøre en neutral ramme om de forskellige livsområders frie, autonome virksomhed, herunder kunsten.

DE ADSKILTE RUMS POLITIK

Kampen står altså ikke, for endnu engang at slå det fast, mellem de højre- og de venstreorienterede forfattere. Den står mellem de ideologisk og de eksistentielt orienterede. Den eksistentielle litteratur i dag er ikke partipolitisk eller fløjpolitisk. Den står netop på skuldrene af det moderne samfundsprojekt. Dette projekt kan ikke sættes i ideologisk bås, fordi det som sagt er defineret ved, at forskellige modstridende interesser skal kunne indgå kompromiser til fordel for helheden og fællesskabet. Man tror altså på, at kompromiser kan være med til at skabe et bedre fælles samfund.

Personligt — og nu tager jeg et øjeblik den faglige kasket af — har jeg tilhørt en generation, som har været vældig optaget af at se de såkaldte 'blinde vinkler' i forhold til alt det og alle dem, der blev undertrykt undervejs i udviklingen af den moderne borgerligt-demokratiske samfundsstruktur: kvinder, ikke-vestlige kulturer og seksuelle minoriteter først og fremmest. Vi har med andre ord været uhyre 'obs' på disse blinde vinkler i min generation. Men i dag er vi blevet så dygtige til at udøve selvkritik over for vores egen kultur, at det også må være på tide at se på, hvilke *gode* ting denne kultur har bidraget med i verden. Vi bliver nødt til, hævder jeg altså, at sætte os ud over skammen over denne verdensdel; en skam, som er kommet til at fylde voldsomt meget i både samfundsdebatten og den humanistiske debat de senere år (jævnfør også et udtryk som 'scanguilt'¹¹). Vi må kort sagt holde op med at dyrke den sammenbrudsromantik, der ønsker at se hele vores verdensdel og alt hvad den har frembragt gennem de sidste par hundrede år jævnet med jorden. Her er jeg aldeles enig med både Flemming Rose og Steven Pinker — og også med Niels Frank, for den sags skyld, når han kalder en

---

¹¹ 'Scanguilt' er betegnelsen for den særlige form for skyld- og skamfølelse, vi skandinaver føler, når vi konfronteres med egne privilegier og rigdom — og andres mangel på samme.

af sine fortællinger i *Vulkaner på månen* for ”Lyse øjeblikke i verdenshistorien”. Ligesom jeg er enig med de øvrige eksistentielle forfattere, der synes at stå fast på dette frihedsbegreb. De praktiserer, hvad man med den danske designer, forfatter, kulturdebattør m.m.. Poul Henningsen (også kendt under initialerne PH) kunne kalde den absolutte frihed. [Stidsen, 2011] Og som sådan minder de os hele tiden om, hvad det er for en grundidé, der bærer vores nutidige samfund.

Det betyder *ikke*, vil jeg gerne understrege, at de nyeksistentielle forfattere så bare læner sig dovent-tilfreds tilbage i lænestolen og godtager den givne tingenes orden. Absolut ikke! Også disse forfattere har en uro i sig og et vågent blik for sprækkerne og lakunerne i den moderne samfundsorden. Men det fører blot ikke til sammenbruds- og revolutionsromantik, det Isaiah Berlin betegner som negative frihedsdrømme. Snarere fører det til det, jeg i starten af artiklen kaldte opmærksomheden på idealet som regulativ utopi i kantiansk forstand [Kant, 1971]. I modsætning til dem, der — og nu tillader jeg mig igen at blive en smule polemisk-diskuterende — blot udnytter krisebevidstheden til at føre forjættende, men dybest set livsfarlig snak om altings snarlige og totale omvæltning.

En af de nordiske nutidsforfattere, der i stil med Ida Jessen uanfægtet har holdt den eksistentielle fane højt igennem flere årtier, er Søren Ulrik Thomsen. Ja, faktisk var han som sagt med til at genintroducere den, sidst vi havde en eksistentiel bølge i litteraturen i Norden, dvs. i 1980'erne. Thomsen har om nogen formuleret det præcist. I sin seneste bog, *En hårnål klemmt inde bag panelet* fra 2016, skriver han således om, hvordan han først blev begejstret over den tyske forfatter Botho Strauß' rasende, kriseorienterede, kan vi tilføje, civilisationskritik. Dernæst irriteredes han dog; ”for netop som jeg sammen med teksten har hidset mig allermest op, bliver det”, som forfatteren siger, ”klart, hvor langt der i virkeligheden er fra disse dystre karakteristiker af samfundet til mine egne erfaringer.” Thomsen vil dog ikke forkaste sådanne retoriske eller performative tekster en bloc. Hans ambivalente fascination af deres ’politiske pietisme’ og ’filosofen med digterpennen’ skyldes nemlig ikke alene deres sproglige brillans, men også, ”at de med deres nådesløse blik og ubændige krav måske alligevel er med til at forhindre samfundet i at hvile på laurbærene og dermed indirekte bidrager til at holde det på ret kurs, når udviklingen nærmer sig noget farligt og fjerner sig for langt fra noget, der i sagens natur kun kan være et ideal.” [Thomsen, 2016, s. 133].

Dette er, tænker jeg, et passende statement at slutte af med. For selvfølgelig skal man heller ikke ende i den modsatte grøft, hvor man som Flemming Rose og Steven Pinker skråsikkert hævder, at 'det går bedre end nogensinde', og at al den snak om krise i verden udelukkende er et spørgsmål om mediernes trang til dramatik og om vores egen blåøjet-hed og naivitet i den forbindelse. I stedet skal man se sådan på det, at den moderne-demokratiske samfundskonstruktion faktisk *har* leveret noget godt til denne verden. For eksempel opdelingen af samfundet i autonome rum. Som er der den dag i dag, og som gør, at litteraturen kan få lov at gøre det, den nu engang er bedst til, nemlig grave sig dybt ned i den indre menneskelige jungle og give form til alle de modstridende, gode såvel som onde, følelser og tanker, der skulper rundt derinde. Uden hensyntagen til den borgerlige mening og morale, der nødvendigvis må betyde meget i samfundet *udenom*. Ellers ville dette samfund jo slet ikke kunne hænge sammen.

DET INDIVIDUELLE VALGS UOMGÆNGELIGHED

Der er altså fortsat rigtig mange gode grunde til at gå tilbage til Søren Kierkegaard. Og i øvrigt også til mange af de andre tænkere i den lange eksistentialistiske tradition — fra Friedrich Nietzsche og Martin Heidegger til de danske filosoffer K. E. Løgstrup og Villy Sørensen. For ikke at tale om alle de forfattere, der gennem den moderne og senmoderne epoke har dyrket eksistens som et hovedtema, fra Edith Södergran og Johannes V. Jensen over Gunnar Ekelöf og Martin A. Hansen til Inger Christensen, Søren Ulrik Thomsen, Karl Ove Knausgård, Sara Stridsberg, Christina Hesselholdt, Ida Jessen, Niels Frank, Naja Marie Aidt og mange, mange flere. Forfattere, hvis stemmer bliver ved med at synge og dirre og skurre i én længe efter endt læsning.

Kernen i al eksistentialistisk filosofi, som Kierkegaard som bekendt stod fadder til, er, at vi i kraft af at være mennesker samtidig er frie. Hvilket stiller os på et ganske særligt sted i verden, der adskiller sig fra alt andet. Som mennesker eksisterer vi (af latin *ex-sistere*: træde ud af, fremtræde). Frem for blot at være til, sådan som et dyr eller et træ eller en mursten eller et tandhjul er det. Det vil sige, vi har mulighed for at tage hånd om vores eget liv og forme det efter vores eget hoved og vores egne ønsker. I og med, at vores essens, vores 'hvad', vores konkrete livsindhold ikke er defineret på forhånd. [Stidsen, 2016] Dette skal ab-

solut ikke forstås naivt, som at de ydre, fysisk-materielle rammer — fx økonomi eller politik eller teknologi, for ikke at tale om biologi — ikke har indflydelse på eller spiller nogen rolle for vores liv. Tværtimod. Ikke mindst den fælles socialitet; den fælles samfundsform, spiller selvfølgelig en ekstremt stor rolle. — Hvilket de sidste 200 års europæiske udvikling, hvor den ontologiske frihed de facto er blevet accentueret som resultat af de moderne samfundsforhold og de moderne retsstatsprincipper, med al tydelighed har vist.

Nej, det skal forstås sådan, at der altid, selv i den værste og mest pinefuldt tilspidsede situation, er et valg. For hver enkelt af os. Slet og ret fordi vi er *mennesker*. Hvilket — med Kierkegaard — betyder, at vi er ”et Forhold, der forholder sig til sig selv.” [Kierkegaard, 2006, s. 129] Litteraturen vælger ikke for os. Hvis den gør, er det i hvert fald dårlig litteratur. Den viser derimod, at vi *skal* vælge, at vi er *nødt* til hver især at påtage os den selvstændige handling, det er at vælge. Ved enden af hver eneste god bog er der således påhængt et usynligt spørgsmål, som lyder: Hvad vælger *du*?

I den forstand er litteraturen — muligvis mere end noget andet medie og kulturudtryk — med til at holde frihedens grundidé åben og levende i vores bevidsthed.

REFERENCES

- Adolphsen P. *Rynkekneppesygen*. København, Gyldendal, 2017. 246 p.
- Berlin I. Two Concepts of Liberty [1958]. *Liberty*. Oxford, Oxford University Press, 2002, pp. 166–217.
- Byrel L. S. *Metamodernismen og dansk lyrik*. København, Københavns Universitet, 2018. 56 p. [Upubliceret specialeafhandling]
- Engdahl H. *Beröringens ABC. En essä om rösten i litteraturen*. Stockholm, Albert Bonniers Forlag, 1994. 228 p.
- Frank N. *Vulkaner på månen*. København, Gyldendal, 2018. 272 p.
- Gjessing S. *Ud i det u-løse*. København, Gyldendal, 2014. 55 p.
- Hagen C. *Jungle*. København, Forlaget Basilisk, 2017. 200 p.
- Hesselholdt C. *Vivian*. København, Rosinante, 2016. 201 p.
- Jacobsen T. De er firkantede på samme måde som i 1970'erne. *Berlingske Tidende* d. 19. april 2017, sektion 3, pp. 4–5.
- Jessen I. *En ny tid*. København, Gyldendal, 2015. 209 p.
- Jessen I. *Doktor Bagges anagrammer*. København, Gyldendal, 2017. 156 p.
- Jørgensen J. A., Wentzel K. (ed.). *Hovedsporet*. København, Gyldendal, 2005. 672 p.
- Kant I. *Werke: Akademie-Textausgabe*, bd. 5. Berlin, De Gruyter, 1971. 497 p.

- Kierkegaard S. *Sygdommen til Døden* [1849]. *Søren Kierkegaards Skrifter*, bd. 11. København, Søren Kierkegaard Forskningscenter, Gads Forlag, 2006.
- Knausgård K. O. *Min kamp*, bd. 6. Oslo, Forlaget Oktober, 2011. 1120 p.
- Lundberg J. *Europas skugga. Om Henry James och frihetens väsen*. Stockholm, Timbro, 2017. 480 p.
- Nexø T. A. *Vidnesbyrd fra velfærdsstaten*. København, Arena, 2016. 199 p.
- Rose F. Det går bedre end nogensinde. *Weekendavisen* d. 5. januar 2018, sektion 1, pp. 1–3.
- Routhe-Mogensen K. U. Fanget i det retningsløse. *Information* d. 6. januar 2018, sektion 2, p. 4.
- Stidsen M. Uenighedens vitamin. En aktualiserende citatmosaik om PH's humanisme. *Lysmageren i nyt lys — en debatbog*. Ed. H. Hertel. København, Gyldendal, 2011, pp. 43–62.
- Stidsen M. *Den ny mimesis. Virkelighedstolkningen i dansk og nordisk litteratur efter Anden Verdenskrig*, bd. 1–2. København, U Press, 2015. 1288 p.
- Stidsen M. *Rilkes engle. Eksistentialismen i går — i dag — i morgen*. København, Dansk lærerforeningens Forlag, 2016. 479 p.
- Stidsen M. Er der vagtskifte i litteraturen? *Politiken* d. 23. april 2017a, sektion 2, p. 5.
- Stidsen M. “Har vi verkligen läst samma bok?” *Svenska Dagbladet* d. 21. december 2017b, sektion 1, p. 28.
- Stridsberg S. *Beckomberga — ode till min familj* [2014]. Stockholm, Bonniers, 2015. 355 p.
- Søgaard L. K. Kan indadventt litteratur løse verdenssituationen? *Kristeligt Dagblad* d. 11. maj 2017, sektion 1, p. 10.
- Thomsen S. U. *Mit lys brænder*. København, Borgens Forlag, 1985. 136 p.
- Thomsen S. U. Farvel til Det Blå Rum. *Kritik* nr. 91/92, 1990, pp. 7–36.
- Thomsen S. U. *En hårnål klemmt inde bag panelet*. København, Gyldendal, 2016. 157 p.
- Tøjner P. E. Frihed er det bedste guld. *Weekendavisen* d. 29. december 2017, sektion 1, pp. 1–3.
- Wung Sung J. *En anden gren*. København, Rosinante, 2017. 555 p.

Marianne Stidsen
Copenhagen University

FROM POLITICS TO EXISTENCE: TENDENCIES IN THE CONTEMPORARY DANISH-NORDIC LITERATURE

For citation: Marianne Stidsen. Fra politik til eksistens: tendenser i den nyeste Dansk-Nordiske litteratur. *Scandinavian Philology*, 2018, vol. 16, issue 1, pp. 74–92. <https://doi.org/10.21638/11701/spbu21.2018.106>

During the last two decades, Danish and Scandinavian literature was preoccupied with a broad variety of social and political themes. At the time of writing, however, a shift

seems to be taking place. Under the influence of other contemporary Nordic authors, a number of Danish writers have started to show a growing interest in various existential subjects, which are often left out of sight or even despised by their politically motivated colleagues. In this paper, I will shed light on these new tendencies by touching upon works of a number of contemporary Danish-Nordic authors, namely those of Karl Ove Knausgård, Sara Stridsberg, Christina Hagen, Signe Gjessing, Christina Hesselholdt, Peter Adolphsen, Jesper Wung Sung, and Niels Frank. Moreover, I will compare these works with the so-called *existential turn* in the Danish literary history when a group of young poets, most important Søren Ulrik Thomsen, confronted the predominant Marxist's understanding of literature back in the early eighties. Finally, I will attempt to situate this whole discussion within a broader philosophical context, pointing out that the existential literature of today is not as unworldly and escapist as one may be tempted to think. On the contrary, this new literature can be said to carry on the tradition of the philosophers Immanuel Kant and Søren Kierkegaard who brought about a fruitful understanding of modernity and stressed the importance of notions such as subjectivity and autonomy. In addition to that, this new existential awakening can be said to restore Isaiah Berlin's famous concept of *negative liberty* that most contemporary literature and literary criticism, until now, have disregarded.

Keywords: New Existentialism, contemporary Danish-Nordic literature, modernity, subjectivity, autonomy, negative and positive liberty.

Marianne Stidsen

DPhil (dr.phil.), Associate Professor at the Department of Nordic Studies and Linguistics, University of Copenhagen, DK-2300 København, Denmark
E-mail: stidsen@hum.ku.dk

Received: 02.02.2018

Accepted: 05.03.2018